

Ivana Maksić

DA LI BI NOSIO MOJE OČI (?)

U eri sve progresivnijeg divljanja medija, nastupajućeg užasa u kojem se jedinka potire ako ne odgovara zahtevima sve virtuelnijih sistema, eri sveprisutne i zagarantovane slobode, a opet eri svekolike zavisnosti i ropstva, eri koja se, po svemu sudeći, sprema na obračun sa sopstvenom decom, ili počinje da proždire samu sebe usled informacione bremenitosti sa jedne i odsustva smisla sa druge strane, nije loše razmisliti o umetniku koji je za svoj cilj postavio slobodu – ne govora, već ćutanja, kult – ne slave i udovoljavanja sujeti, već skoro apsolutne anonimnosti, borbu i obračun – ne sa svetom oko sebe, već sa samim sobom. Pesnik koji s punim pravom slovi za „američkog Remboa“ i koji je lutanju bio podjednako veran kao i pesništvu, ostao je prilično kontradiktorna, opskurna i misteriozna figura. Njegov duh kao da se buni i preteći nas opominje da ovim pokušajima da ga se prisetimo i revalorizujemo, zadiremo u carstvo njegove otpadničke, ali samoza-dovoljne osame, tišine i tajanstvenosti.

Bob Kaufman (*Robert Garnell Kaufman*, 1925- 1986) pripada generaciji bit (*beat*) pesničke škole koja je počela da deluje pedesetih godina prošlog veka u boemskim kvartovima San Franciska (*North Beach*) i Njujorka (*Greenwich Village*). Uprkos radikalno inovativnim načinima izražavanja, vremenom je postala stub budućim pesničkim eksperimentima kako u Americi, tako i u Evropi. Na kraju krajeva, to je ona okosnica, spona ili most koji je povezao prezren i odbačen modernizam sa novim i još uvek aktuelnim tendencijama. Bit pokret je, čak i ako isključimo značaj socijalno-političkog aktivizma, svojevrsni uvod u post-modernu književnost, u kojoj su se neke njegove poetike dalje ustoličile i razradile. Kao takav nepobitno je važan i savremen. Ovaj iskonsko slobodoumni i antikonformistički pokret je vremenom doživeo upravo ono što će nekoliko decenija kasnije u Engleskoj doživeti i pank pokret i filozofija. Naime, i bit i pank imaju zajednički koren u negaciji prethodnih tokova i tradicija. Otpadničke su, andergraund, antiestablišment tendencije, a na kraju su, upravo zbog svoje surovosti i nemilosrdnosti kada je u pitanju ideal istine kao vodeći ideal u umetnosti, do te mere prodrmale svet da su na duže staze izmenile i neke vodeće, mejnstrim tokove.

Međutim, dok su mnogi bitnici uživali slavu čak i kada su njihova dela postala samo bleדי odsjaj onoga što je nekada bilo revolucionarno, Bob Kaufman je nepravедно zapostavljan i gotovo potpuno prenebregnut. Njegovo sporadično doštampavanje u okviru antologija američkog pesništva baca u tamu minornosti i mediokriteta delo koje je sasvim izvesno bilo daleko originalnije, lucidnije i inovativnije od velikog broja poznatijih ili medijski eksponiranijih bitnika. Njegova poezija je nekad pitka i gotovo svedena na heraklitovski aforizam (*Pesme iz zatvora*),¹ a nekad dostiže neslućenu ingenioznost filozofskog

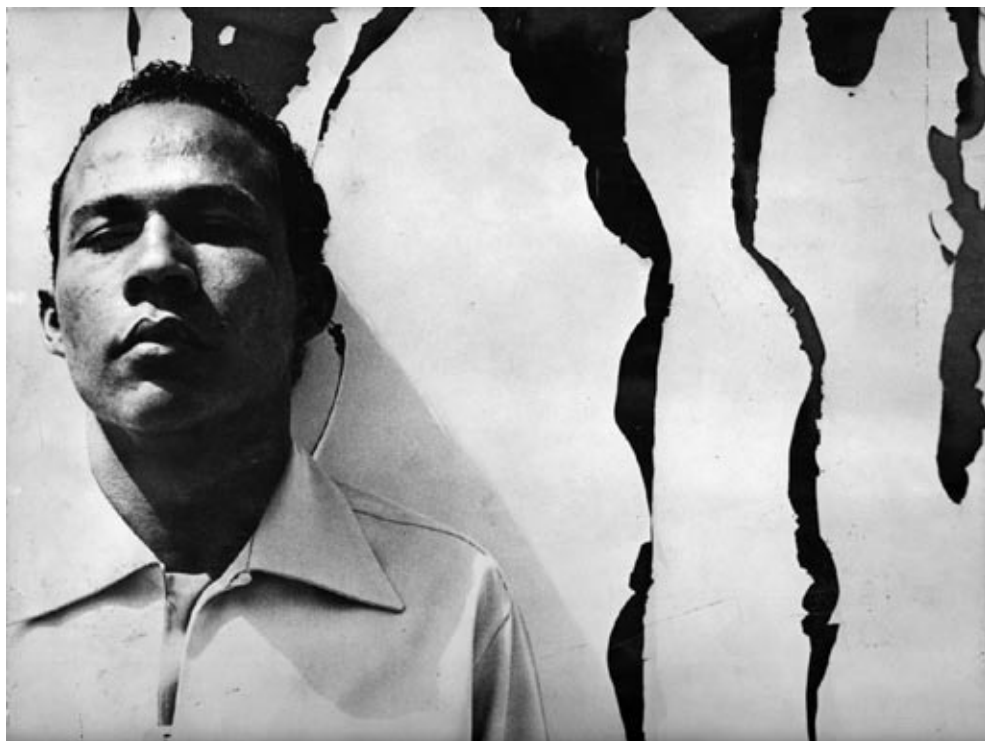
¹ *Jail Poems.*

U kafeu „Trieste“, Nort Bič, San Francisko (1975); s leva na desno – Alen Ginzberg, Harold Nors, Džek Hiršman, Majkl Meklur i Bob Kaufman, fotografija Dajen Čerč

uma. Kaufman nam neretko otkriva svoje unutarnje bogatstvo kroz spoj različitih religija, kultura i svetova, mada je preplitanje američkih toponima, dnevno-političkih događaja, problematike Hladnog rata i makartizma nešto tipično za bit poeziju uopšte. Bit poezija je zapravo u svojoj suštini često krajnje interna, neretko i neprevodiva; mnoge pesme su samo poruke koje bit zajednica i ljudi u njoj upućuju pre svega jedni drugima, pa su imena čitaocu u datom trenutku dobro poznata, ali za savremenog čitaoca ove reference mogu biti nepoznanica. Setimo se samo Ginzbergovog *Urlika* i nabiranja naziva ludnica, mostova i restorana, posveta malim ljudima i sećanjima na događaje iz lične prošlosti. Baš zbog tog pečata intime i odjeka unutarnjeg sveta ili krika i vapaja u njemu, ova poezija se tiče svih nas, i dobija time na univerzalnosti. Možemo Kaufmanovu poeziju nazvati nadrealističkom, nećemo pogrešiti. U pravu su i oni koji ovog pesnika nazivaju istinskim džez poetom, bibap glasnogovornikom koji je dobro umeo da sinkopirani ritam džeza uvede u metriku svojih stihova, kao i oni koji ga neizostavno porede sa Lengstonom Hjuzom. Ali, kao što je to slučaj sa svakom toliko ispoljenom osobenošću umetničkog izraza, kako god mi učinili, osetićemo stege sopstvene klasifikatorske prirode.

Bob Kaufman je ukratko bio pesnik anarhista. Duboko posvećen osećanju nepripadanja, kako kao umetnik, tako i kao čovek. U potrazi za „dokazom“, osvrnimo se na neke od

Bob Kaufman

biografskih podataka: Kaufman je bio jedno od trinaestoro² dece nemačkog Jevrejina i rimokatoličke crkinje sa Martinika. Njegova baka, kojoj je kao mali bio veoma privržen, poreklom je sa Zlatne obale Afrike, a dospela je u SAD brodom za roblje i bila je posvećena vudu običajima. Kaufman se ponosio svojim afričkim poreklom, mada o detinjstvu nije mnogo pričao i o tim danima se saznaje uglavnom od njegove žene Ajlin.³ Kao mladić priključio se Američkoj trgovačkoj mornarici. U jednom periodu svog života, upoznao se i sa zen budizmom. Ovo bogatstvo religija i kultura može nas navesti na pogrešan zaključak, jer je Kaufman zapravo bio iskonski ateista i to, premda nije dominantna tema njegove poezije, isijava iz poneke britke rečenice ili samog tona kojim nikada ne ispoljava ogorčenost ateiste, već nam nudi simpatične i apsurdne vizije boga koje se pamte: „Bože, ti si velika crna klonja puna pocepanih papirnih maramica pomešanih sa drugorazrednim definicijama.“

Život probisveta isključuje formalno obrazovanje, mnogi bi pomislili. Zna se da je ovaj pesnik skoro dve decenije vodio neku vrstu mornarskog života, da je devet puta oplodio

² U biografijama Kaufmana nekad se navodi da je bio jedno od trinaestoro, a nekad jedno od četrnaestoro dece.

³ *Eileen Singe*, druga Kaufmanova supruga (od 1958), sa kojom je imao sina Parkera.

zemljinu kuglu, a na Grenlandu zadobio jake promrzline i oštećenja sluha. Ali, na tom svom lutanju ili svojevrsnoj i nesvakidašnjoj pustolovini Kaufman se posvetio i čitanju klasika, a jedan od omiljenih pisaca bio mu je Džek London. Zapravo, koliko je on bio dobro obrazovan i načitan nazire se kroz razne reference u njegovoj poeziji, kao i zadiranja u razna polja (od slikarstva, preko filmske industrije, do izvanrednog poznavanja evropske pesničke tradicije i naučno-filozofskih momenata), a bio je i jedan od osnivača i urednika najpoznatijeg bit magazina *Beatitude*. Pored lucidnosti, Kaufman često iskazuje i duboko intimne poruke posvećene Ginzbergu, Mingusu, Reju Čarlsu, Čarliju Parkeru i drugim muzičarima kao i potresno obraćanje Hartu Krejnu ili analitički splet pitanja koje upućuje A. Kamiju. Poput mnogih afroameričkih umetnika, Kaufman je bio cenjeniji u Evropi nego u Americi, naročito u Francuskoj (na Sorboni mu je posvećen kutak u kome se nalazi i veliki broj njegovih originalnih rukopisa). Kaufman se pojavljivao u nekoliko filmskih ostvarenja od kojih je značajno pomenuti film *Umetnici disidenti u Americi*⁴ – K. Tajnana⁵ (1960) i *Kradljivac cveća*⁶ – R. Rajs⁷ koji je iste godine u osvojio nagradu na festivalu u italijanskom gradu Spoleto. Svoj stav prema artificijelnom, komercijalnom ili čak kič popularnom američkom filmu Kaufman iskazuje u jednoj svojoj pesmi zaključujući: Holivude, počasno te pozdravljam, umetnički tumoru ove vasionel!

Ono što je svakako interesantno jeste upravo početak Kaufmanove književne karijere. Kaufman je pokušao da oživi tradiciju živog pesništva i bio dobar recitator i performer, ali je imao averziju prema izdavaštvu i pisanoj reči uopšte, te su često prolazile godine dok ne bi izdao neku zbirku. Njegovi književni počeci su pravi paradoks jer se vezuju za par političkih pamfleta. Mnogi su ih okarakterisali kao sarkastične parole štampane u formi manifesta (*Manifest Abomunizma, Drugi april*).⁸ To su u stvari parodije forme manifesta u kojima se Kaufman obračunava sa svim mogućim *-izmima*, iskazujući svoje protivljenje tadašnjoj politici i užasnoj represiji u kojoj su ljudi manipulisani strahom od atomske bombe. Suštinski, prilično uspešno sukobljava slike jaza i raskoraka između američkih ideala i američke prave stvarnosti datog trenutka. Neretko su te slike prožete crnim humorom. Već tada njegov stil postaje prepoznatljiv i blizak bibap džez improvizaciji. Ovaj pesnik je eksperimentisao sa jezikom svodeći ga ponekad na proste onomatopejske zvuke, pokušavajući da reči što više približi melodiji. Njegov jezik je često regresivan, ali i šaljiv, a izraz blizak dadaizmu i evropskoj avangardi. Jedna od poteškoća u prevodenju i jeste vezana za to što se služio iznenađujućim brojem kovanica koje je sam smislio⁹ stvarajući tako na neki način gotovo kriptičnu poeziju. Enigma je zato nerazdvojivi deo njegovog dela.

⁴ Film nikada nije prikazan u Americi, bio je u neku ruku zabranjen, ali Kaufman svoju popularnost u Evropi duguje upravo tom filmu.

⁵ *Kenneth Tynan*.

⁶ *The Flower Thief* (1959).

⁷ *Ron Rice*.

⁸ *Abomunist Manifesto* (City Lights, 1958) i *Second April* (City Lights, 1958).

⁹ Mnogi mu pripisuju i kovanicu bitnik (*beatnik*), za koju se nekad smatralo da je Ginzbergova tvorina jer je Ginzberg bio ruskog porekla (sputnjik-bitnik)

Bob Kaufman (1976), fotografija Džuel Dojč

Nakon izdanja pod naslovom *Šapuće li tajanstveni um?*,¹⁰ dolazi do prekretnice u Kaufmanovom životu koja još uvek nije do kraja razjašnjena i za koju postoje mnogobojne interpretacije. Jedno je sasvim izvesno. Televizijski prenos atentata na J. F. Kenedija, 1963. jednog novembarskog popodneva do te mere ga je potresao da je odlučio da se u znak protesta posveti Zvetu ćutanja¹¹ čemu je ostao dosledan narednih desetak godina, do kraja Vijetnamskog rata. Smatra se da je Kaufman ipak povremeno razgovarao sa svojim prijateljima, ali da je to bilo toliko retko da bi se moglo podvesti pod periodična kršenja zaveta. Nastupio je veoma plodan kreativan period u kome je nastala i zbirka *Samoće pre-pune usamljenosti*.¹²

Kasnih šezdesetih Kaufman prolazi kroz neku vrstu ličnog pakla i torture progona tipične za Makartijevu eru. Kako je voleo ulična okupljanja gde je recitovao svoju poeziju, policajci ga nisu ostavljali na miru. Postoje podaci o tome da je 1959. privođen čak 39 puta zbog navodnog remećenja javnog reda i mira. Bio je na crnim listama kao politički nepodoban, što i nije uvek bilo tako naivno jer je nekoliko puta bio podvrgnut elektrošokovima. Iako se u nekim dokumentima kao razlog za to navode nastupi agresivnosti koje je Kaufman navodno imao usled mešanja alkohola i amfetamina, ipak su elektrošokovi bili standardna metoda zastrašivanja i često su korišćeni u političke svrhe. Kao i u svakom iz-

¹⁰ *Does the Secret Mind Whisper?* (City Lights, 1959).

¹¹ Poznata budistička sveštenička praksa.

¹² *Solitudes Crowded with Loneliness* (New Directions, 1965).

razito uniformisanom, netolerantnom i represivnom društvu, tako i u Americi kasnih 50-ih godina, nije bio naročit problem pripisati svaku razliku ili neustaljen oblik ponašanja poremećaju ličnosti, a onda time opravdati bilo kakvu nasilnu metodu. Koliko je Kaufman bio nepoželjan i odbačen može se zamisliti kada se razmotri podatak da je u eri najvećeg konformizma u Americi bio aktivan borac protiv fašizma, prokomunističke orijentacije (u doba kada se sprovodio progon komunista), protiv tlačenja Afroamerikanaca kao i protiv surove kapitalističke eksploatacije. Čak je jednom prilikom nakon književne večeri u Nju-jorku, ironijom sudbine završio u zatvoru zbog gaženja trave u Vašington skver parku. Međutim, horor koji je preživljavao opisivao je uvek uz kombinaciju humora i iskonske boli. Jedan od odgovora glasio bi ovako: „Ameriko, ja ti opraštam... opraštam ti što jedeš crnu decu, poznata mi je tvoja glad.“ U mnogim Kaufmanovim pesmama se nazire žal za izgubljenim idealima. Takva je i pesma „Mom sinu Parkeru koji spava u susednoj sobi“. Kaufman nije frustrirani buntovnik bez razloga, on samo napada i sa podsmehom vređa sve ono što sprečava i guši čovekov duhovni rast i razvoj potencijala, bilo da je to akademija, vojska, religijska dogma, medijska moć, propaganda ili doslednost korumpiranim idealima. Do kraja života, izdaje još zbirke *Zlatna sardina, Drevna kiša: Pesme (1959–1978)*.¹³ Na primeru ovog pesnika definitivno se može zaključiti da postoji disproporcija u broju izdatih zbirki i značaja poezije ili proze, sasvim svejedno. Zato je svaka od njih toliko nabijena ekspresivnošću, prava eksplozija u malom.

„Želim da ostanem anonimn i moja najveća ambicija je da budem potpuno zaboravljen“, rekao je jednom prilikom svom izdavaču¹⁴ kada ga je ovaj nagovarao da izda još jednu zbirku poezije. Baš zbog toga, Kaufman nas je nenamerno bacio u iskušenje da proučavamo istinsku poeziju lišenu eksponiranosti njenog stvaraoaca. Evo njegovog dela, i prilike da ispunimo taj nadasve perfidan postmodernistički san o odbacivanju i negiranju tvorca, jer je on, odveć opskuran, nestao u magli anonimnosti. Da li je ovo kršenje njegove želje, ili otvaranje mesta slobodi za dalja tumačenja, prosudiće svaki od čitalaca sam za sebe. Bob Kaufman je sve što je želeo odavno rekao, preneo nam je i ostavio u nasleđe delo puno snažnih emocija, lične patnje ali i zanosa, humora i satire. Ako treba da izdvojimo šta je to toliko vredno naše pažnje u njegovom delu onda je to upravo raznovrsnost izraza, način na koji nas sa lakoćom provodi kroz zapanjujuću lepeznu emocija i raspoloženja. Bio je svedok vremena koje je često bilo puno slika surovosti, licemerja, progona, bezličnosti, kolektivne histerije i paranoje, uštogljenosti, puritanizma... Možda nam je zato nakon svega što je video, diskretno i uputio pitanje *Da li bi nosio moje oči (?)*

¹³ *The Golden Sardine* (City Lights, 1967), zbirka je prevedena iste godine na francuski jezik i bila je popularna u Evropi (*William Burroughs, Claude Pelieu, Bob Kaufman, Paris, 1967*) i *Ancient Rain; Poems 1956–1978* (New Directions, 1981).

¹⁴ Misli se na Rejmonda Foja (*Raymond Foye*).